

Berlín 21. ledna 1914
Možnosti pozorování světa z 12 různých
hledisek skrze 12 rovnocenných světových
náborů.

Rudolf Steiner

Zabýváme-li se duchovní vědou, vyžaduje to od nás, abychom kromě toho udržovali praktický život také v duchovní práci. Je nemožné získat povědomí o mnoha věcech, o nichž jsme hovořili, ne- pokusíme-li o živé pojetí úkonů duchovního života - především myšlenkového života - se vypořádat s těmito věcmi. Vždyť proč tomu tak v duchovním životě je, že se nám například jeví nejasnost o vztazích obecných pojmů trojúhelníka, jako takového“ ke zvláštním představám jednotlivých trojúhelníků u lidí, kteří se právě z povolání myslitelsky těmito věcmi zabývají? Kde se berou takové věci, jež zaměstnávají lidi po celá staletí, jako včerejší příklad Kantových sto tolarů možných a sto tolarů skutečných? Proč se lidé nepustí do takové nejjednodušší úvahy, která je potřeba, aby mohli dospět k poznání, že není možné, aby existovalo něco takového jako „pragmatické pojetí dějin“, podle něhož se vždy další vývoj odvozuje z předcházejících dějinných událostí. Čím to je, že si lidé nechtějí dát práci a nerozmyslí si, co úžasného se rozmohlo v nejširších kruzích jako zcela nemožné pojmání dějin lidstva? Odkud to vše pochází?

Je to tím, že si lidé i tam, kde by měli, dají velmi málo námahy, aby se naučili přesně vykonávat činy duchovního života. Dnes si totiž kdekdo chce přivlastňovat, jako oprávněný, nárok na následující věc. Chce, aby mohl říci: „Myslit - to samozřejmě umím, tedy dejme se do myšlení.“ A potom je na světě tolik světových názorů, kolik je filosofů! Můžeme pozorovat, že ten zkoušel to, jiný ono, a jakkoli byli chytří, nemohli na mnohé upozornit. To, co u nich může člověk nalézt jako

nesrovnalost, o tom nepřemýšlí, na to nemyslí. Ale tím spíše si pochvaluje, že tedy dovede myslit“. Člověk tedy přemýšlí o tom, o čem lidé přemýšleli a je přesvědčen, že sám už přijde na to, co je pravdivé. Protože se dnes nesmí nic dát na autority! To odpo-mje důstojnosti člověka. Člověk musí sám myslit. V oblasti myšlení si to člověk rozhodně nenechá vzít. Nevím, zda-li si to lidé rozváží, že ve všech ostatních oblastech života na to nedbají. Tak například nikdo se necítí podřízený víře v autoritu nebo autoritářství, nechá-li si šít šaty u krejčího nebo ušít boty u ševče. Neřekne: to by bylo pod mou důstojnost, kdybych si tyto věci dal dělat u člověka o kterém vím, že se v tom vyzná. Dokonce lidé připouštějí, že se takovým věcem musí učit. Jde-li však o myšlení, zde lidé v praktickém životě nepřipouštějí, že světové názory musí člověk také získat odtamtud, kde se vyučuje myšlení a také jiné věci. To jsou lidé ochotni uznat jen v nej vzácnějších případech.

To je jedna z věcí, která ovládá náš život v nej širších kruzích a tím přispívá k tomu, že lidská myšlenka není v naší době nijak rozšířeným výtvorem. Myslím, že to je i pochopitelné. Neboť předpokládáme-li, že by si všichni lidé řekli: „Učit se šít boty - to již není dávno důstojné člověka: budeme tedy všichni dělat boty“, zde opravdu nevím, zda-li by z toho byly samé dobré boty. Ale rozhodně, jde-li o tvoření správných myšlenek v oblasti světových názorů, zde potom lidé vycházejí převážně z takovéto úvahy. To je jedna z věcí, které přispívají k tomu, že má opravdu svůj hlubší význam včerejší věta: že myšlenka je něčím, co má člověk zcela v sobě a proto ji také může ve své vnitřní bytosti přehlédnout, ale že myšlenka není tak rozšířená, jak by člověk mohl myslet. K tomu přistupuje v naší době ještě zcela zvláštní domýšlivost, která by mohla vést k tomu, že by se každé jasné povědomí o myšlence zakalilo. I tím je nutné se zabývat. Alespoň jednou je třeba na to pohlédnout.

Dejme tomu, že ve Zhořelci byl kdysi švec, který se jmenoval Jakob Böhme. A tento švec Jakob Bohme se vyučil ševcem a naučil se

dobře přikrajovat podrážky, upínat dílo na ševcovské kopyto, přitloukat cvočky do podešví a kůže atd. To vše znal a uměl velmi dobře. No a tento švec Jakob Bohme by si jednoho dne řekl: „Nyní se podívám, jak je utvořen svět. Řekněme, že pro tento svět je zde veli- kánské kopyto. A na to kopyto se natáhne světová kůže. A potom se vezmou světové hřebíky a těmito světovými hřebíky se přibije světová podrážka se světovým svrškem. Potom by se vzalo světové leštadlo a celá tato světová bota se vyleští. Tak bych si představoval, že ráno je jasné, protože se ta světová bota leskne světovým leštadlem. A když se tato bota do večera zanesе vším možným, pak se již neleskne. A tak si představuji, že někdo má v noci hodně práce, aby tu světovou botu opět vyleštil. A tak vzniká rozdíl mezi dnem a nocí.“ Dejme tomu, že toto Jakob Bohme skutečně provedl.

Vy se smějte! Protože toto Jakob Bohme samozřejmě neudělal: ale on šel dál poctivě boty zhořeleckým občanům a používal k tomu své ševcovské umění. Ale také rozvíjel své velkolepé myšlenky, kterými chtěl vytvořit světový názor. Ale zde šel na to jiným způsobem. Řekl si: „Tady by moje myšlenky ze ševcoviny nestačily, protože chci-li mít světové myšlenky, potom nesmím myšlenky podle kterých šiji lidem boty používat na stavbu světa.“ A tak přišel ke svým vznešeným myšlenkám o světě. Takže ve Zhořelci nebyl Jakob Bohme, kterého jsem Vám v domněnce vylíčil, ale byl tam ten druhý, který věděl jakým způsobem si má vytvářet myšlenky o světě.

Ale takoví „Jakobové Bôhmové“, kteří jsou jako ten, kterému jste se smáli, ti jsou dnes všude. Najdeme je například mezi fyziky a chemiky, kteří se naučili zákony podle, kterých se slučují a oddělují ve světě látky a najdeme je také mezi zoology, jež se naučili zkoumat a popisovat zvířata, dále mezi lékaři, kteří se naučili, jak ošetřovat lidské tělo a to čemu říkají „duše“. A co dělají všichni tito lidé? Říkají: Máme-li najít světový názor, pak na to vezměme zákony jež jsme se naučili v chemii, fyzice, nebo ve fyziologii - jiné to nesmí být - a z toho si potom sestavíme světový názor. Přesně tak to tito lidé dělají, jako by to udělal

ten vymyšlený švec, kdyby chtěl vytvořit světovou botu, jenže se to nepozoruje, že metodicky, ve způsobu jakým vznikají světové názory právě tak jako ta domnělá světová bota. Vypadá to ovšem trochu legračně, představujeme-li si rozdíl mezi dnem a nocí jako opotřebení kůže na botě a její vyleštění v noci. Avšak pro pravou logiku je to v zásadě totéž, jako když se chce podle zákonů chemie, fyziky nebo biologie vytvářet světový názor. V zásadě je to totéž! Je to ohromná povýšenost fyzika, chemika nebo biologa, kteří nechtějí být ničím jiným než fyziky, chemiky nebo biology - a přece si chtějí tvořit úsudek o celém světě. Zde jde právě o to, přijít těmto věcem na kloub a nevyhýbat se tomu - posvítit si na tyto věd - tím, že je ukážeme v pravé podstatě tam, kde nejsou tak dobře vidět. Podíváme-li se tedy na toto vše metodicky - logicky, nesmíme se divit, pokud nám nevypadne nic jiného než-li výše zmíněná „světová bota“. A taková věc, nás upozorní na to, abychom se při zabývání duchovní vědou dbali na praktický myšlenkový život a ukáže nám, co nám může dát náklonnost, abychom se zabývali tím, jak je nutné myslet, chceme-li pozorovat nedostatky, které se ve světě vyskytují.

Ještě něco jiného bych chtěl říci, abych ukázal, odkud pramení mnohé nedorozumění, jež je možné v oblasti světových názorů pozorovat. Vždyť se opakovaně se setkáváme při zabývání se světovými názory s tím, že někdo věří tomu, a druhý něčemu jinému, jeden obhájí z dobrého důvodu jisté myšlenky a druhý obhájí ze stejně dobrého důvodu jiné myšlenky. Někdo jiný stejně dobrými argumenty jisté věci vyvrací. Názorová společenství ve světě totiž nevznikají tím, že se někdo přesvědčí pravdivou cestou o tom, co se někde učí. Všimneme-li si cesty po které musí žáci „velkých mužů“ kráčet, aby se vůbec dostali k tomu nebo jinému „velkému muži“, uvidíte, že to je z hlediska karmy něco velmi důležitého, ale pokud jde o názory, které jsou dnes ve vnějším světě, potom musíme říci: Stane-li se někdo stoupencem Bergsona nebo Háckela, pak to spočívá opravdu ve zcela jiných věcech než-li na tom, že by někdo výhradně přilnul na cestě

„nejhlubšího přesvědčení“ k učiteli, ke kterému byl právě přiveden. Bojuje se pro to nebo pro ono! A včera jsem řekl: kdysi byli ve světě „nominalisté“ to jest lidé, kteří tvrdili, že obecné pojmy nemají žádnou realitu a že jsou pouhými jmény. Tito „nominalisté“ měli své odpůrce, kteří se nazývali „realisté“, (v té době toto označení znamenalo něco zcela jiného než dnes). A tito „realisté“ tvrdili: Obecné pojmy nejsou pouhými slovy, ale týkají se zcela konkrétní skutečnosti. Ve středověku byla totiž tato otázka zda „realismus“ nebo „nominalismus“ velmi palčivá zvláště pro teologii, která je oborem, kterým se dnešní myslitelé již zabývají jen zcela okrajově. Neboť v době, kdy se tato otázka, zda „nominalismus“ nebo „realismus“ objevila - což bylo v 11. až 13. století - byla tato otázka něčím, co souviselo v nejdůležitějším lidském vyznáním, které tvořila otázka „tří božských osob“ - Otce, Syna a Ducha Svatého, kteří tvoří jedinou božskou bytost, ale současně měly být třemi skutečnými osobami. A nominalisté tvrdili: tyto tři božské osoby existují jen jednotlivě: „Otec“, „Syn“ a „Duch“ sami pro sebe. A mluví-li někdo o „společném Bohu“, který všechny tři zahrnuje dohromady, je to jen jméno pro všechny tři. Tak se vypořádal nominalismus s jednotou v Trojici, s takzvanou troj- jedností. A nominalisté nejenom, že odmítali vůči realistům tuto troj- jednost, ale dokonce považovali za kacířské učení, to, co tvrdili realisté. že všechny tři osoby nejsou pouze myšlenou, nýbrž skutečnou jednotou.

Nominalismus a realismus byly v tehdejší době soupeřícími. A opravdu ponoříme-li se do literatury, jež vznikla v těchto stoletích z nominalismu a realismu, můžeme nahlédnout velmi hluboko čeho můžeme dosáhnout lidským důvtipem. Neboť jak pro nominalismus tak i pro realismus byly vytvořené ty nejdůmyslnější důvody. V této době bylo mnohem těžší osvojit si takovéto myšlení, neboť tehdy ještě nebyl vynalezen knihtisk a zároveň nebylo snadné zúčastnit se takových světonázorových sporů, jaké se tehdy odehrávali například mezi nominalismem a realismem. Ten kdo se takové sporu účastnil, musil být v duchu tehdejší doby mnohem lépe připravený než lidé, kteří se účastní

názorových sporů v současné době. Velké množství lidského důvtipu bylo vynaložené na obhajobu realismu a podobně velké množství bylo obětované na obhajobu nominalismu. Odkud toto vše pramení? - Je tragické, že takovéto věd existují: Neboť člověk si musí říci, pokud se na tím hlouběji zamyslí: K čemu je ti ta veškerá tvoje chytrost? Můžeš být jakkoli chytrý a pomocí své chytrosti hájit nominalismus a stejně tak dobře můžeš touto chytrostí nominalismus vyvracet. Člověk by se skutečně mohl zbláznit z veškeré té chytrosti!

Chtěl bych vám nyní říci, něco, co se zdaleka neprojevuje tak důvtipným způsobem, jako to, co bylo právě vyloženo o nominalismu a realismu, ale co oproti mnoha věcem má výhodu, že se jde na věc přímo, to znamená, že je možné najít směr, ve kterém se má myslit.

Ponořme se do způsobu, jak se běžně vytváří pojmy, jakým způsobem se spojuje mnoho jednotlivostí do obecného pojmu. Jednotlivé pojmy můžeme spojovat dvojitým způsobem, chtěl bych uvést příklad: Člověk v obyčejném životě kráčí světem a vidí řadu zvířat, která jsou různě zbarvená, mají srst jako hedvábí nebo vlnu, mají knír a občas dělají něco, co vypadá jako lidské „mytí“, žerou myši atd. Takovým zvířatům, jež jsme takto pozorovali, můžeme říkat „kočky“. Tímto způsobem jsme si vytvořili obecný pojem. A všechna zvířata, která jsme takto pozorovali, mají něco společného s tím, co nazýváme „kočky“. Ale dejme tomu, že uděláme něco jiného. Měli jsme v životě možnost setkat se s majiteli mnoha koček a při tom jsme zjistili, že mnoho majitelů říká svému kocouru „Macek“. Viděli jsme to u mnoha případů a proto shrneme všechna tato zvířata pojmenované „Macek“ do pojmu „Mackové“. Je zde tedy stejná skutečnost: obecný pojem a mnoho jednotlivých živočichů, kteří spadají v obou případech do obecného pojmu. A přece nemůže nikdo tvrdit, že obecný pojem „Mackové“ znamená totéž co obecný pojem „kočky“. Tento rozdíl je možné ve skutečnosti velmi dobře vidět. Můžeme totiž pozorovat, že když jsme vytvořili obecný pojem „Mackové“ je jen shrnutím jmen, která můžeme považovat za vlastní jména a zde je možné se právem

řídít nominalismem. V tomto případě je správným nominalismus zatímco ve druhém u pojmu „kočky“ je správný „realismus“. Obojí je správné. Je jen třeba brát tyto věci v jejich oprávněných mezích. A je-li obojí správné, nemůžeme se divit, pokud je možné najít stejně dobré důvody pro to či ono. Použil jsme jen trochu legrační příklad se jménem „Macek“. Ale mohl bych uvést mnohem významnější příklady a hned Vám je ukáži.

Existuje celá oblast v rozsahu našich vnějších zkušeností, pro kterou má nominalismus - totiž představa, že shrnující pojem je pouze Jménem“ - své plné oprávnění. Máme Jedna“, „dvě“, „tři“ atd. Ale není možné, aby někdo, kdo do věci vidí, viděl v pojmu „číslo“ něco, co má opravdu existenci. U pojmu „číslo“ není možné najít jeho existenci, zatímco pojmy Jedna“, „dvě“, „tři“ atd., mají svou existenci. To, co jsem včera řekl, že k nalezení obecného pojmu máme přivést příslušnou věc do pohybu, není možné učinit u obecného pojmu „číslo“. Protože Jedna“ se nemůže nikdy změnit ve „dvě“, ale musíme k ní vždy jednu přidat. Ani v myšlenkách nepřechází jedna ve dvě nebo dvě ve tři atd. Existují jen jednotlivá čísla, ale neexistuje žádné všeobecné číslo. Pro to, co je v číslech, je nominalismus naprosto oprávněný. Zatímco pro to, co existuje jako jednotlivost v vůči svému druhu je naprosto oprávněný realismus. Protože nemůže existovat jelen a zase jelen a opět jelen, aniž by existoval druh Jelen“. Zatímco pojem „dvě“ může existovat sám o sobě. Pojmy Jedna“, „sedm“ atd., mohou existovat sami pro sebe. Pokud však v čísle vystupuje skutečnost, je to, co je „číslem“, jen vlastnost a výraz, „číslo“ nemá žádnou zvláštní existenci. Je tedy rozdíl mezi vnějšími věcmi a jejich vztahem k obecným pojmům, a je nutné projednávat jednu věc ve smyslu nominalismu a druhou ve smyslu realismu.

Tak přijdeme k něčemu zcela jinému, dáme-li myšlenkám správný směr. Nyní můžeme porozumět tomu, proč je ve světě tolik sporů o světové názory. Lidé zpravidla neradí, pochopí-li jedno chtějí chápat ještě i to druhé. Pochopil-li někdo v jednom oboru: že obecné

pojmy neexistují, potom to, co poznal zevšeobecní na celý svět a jeho záležitosti. Věta: „obecné pojmy neexistují“ není nesprávná. Jelikož je oprávněná v oboru, kterým se onen člověk, při jejím vyslovení zabýval. Nesprávné je pouze zevšeobecňování. Chceme-li si vytvořit představu o myšlení, je důležité, abychom si ujasnili, že pravdivost myšlenky v jednom oboru neříká nic o její všeobecné platnosti! Myšlenka může být zcela správná ve svém oboru, ale tím není však prokázána její obecná platnost. Dokáže-li mi někdo něco sebe lépe, není vůbec možné, abych tento důkaz použil v oblasti, do které nepatří. Chce-li se tedy někdo vážným způsobem zabývat cestami, jež vedou k nějakému světovému názoru, potom je nutné, aby se dobře seznámil s tím, že jednostrannost je největším nepřítelem veškerých cest k světovým názorům a že je nutné se co nejpřísněji vyvarovat veškeré jednostrannosti. Na to chci dnes zvláště poukázat.

Podívejme se nyní nejdříve na to, co bude v příštích přednáškách vysvětlené v jednotlivostech, tak abychom si o těchto věcech učinili jistý přehled.

Někteří lidé mohou být takového založení, že nemohou najít cestu k duchu. Je velmi těžké takovým lidem podávat důkazy, že existuje duchovno. Setrvávají u toho, o čem jsou přesvědčeni a o čem něco ví na základě svého založení. Zastaví se například u toho, co na ně působí nejsukovitějším dojmem: u materialismu. Není třeba považovat vždy za pošetilé to, co bylo vytvořené k obhajobě materialismu, tedy to, co materialisté uvádějí na jeho obhajobu, neboť v tomto oboru bylo napsáno mnoho duchaplného. To, co bylo napsáno k obhajobě materialismu, platí především pro materiální oblast života, to jest pro fyzický svět a jeho zákony. Ale můžeme se setkat s jiným typem lidí, kteří díky své zcela určité niternosti mají vlohy k tomu, aby mohli pozorovat ve všem hmotném projevu duchovna. Vědí ovšem právě tak dobře jako materialisté, že zevně je zde hmotná stránka věcí. Ale říkají: fyzická hmota je jen mája, ve skutečnosti je jen projevem duchovna, které je základem její existence. Takoví lidé se příliš nezajímají o

fyzický svět a jeho zákony. Tito lidé jsou světem, shromažďují v sobě vše, pomocí čehož si mohou tvořit představy o duchovním světě, s vědomím, že duch je tou jedinou skutečnou a nejvyšší realitou, kterou se máme zabývat. Neboť hmota je jenom klam a pouhou iluzí. Bylo by to sice krajní stanovisko, ale takovéto stanovisko může také existovat a může vést k úplnému popírání materiálního života. O takových lidech bychom musili říci: tito lidé uznávají sice plně, co je nejreálnější, totiž ducha, ale jsou však v této oblasti velmi jednostranní, jelikož popírají význam materiálního světa a jeho zákonů. Mnoho důvtipu bude možné uvést na podporu takovéhoho světového názoru. Pojmenujme takovýto světový názor spiritualismem. Je možné říci, že spiritualisté mají pravdu? Pro ducha budou moci jejich tvrzení prokázat mnoho správných myšlenek, ale pro fyzický svět a jeho zákony podají nemohou podat něco významného. Můžeme zde říci, že materialisté mají se svými tvrzeními pravdu? Jistěže, o hmotě a jejích zákonech mohou materialisté přinést mimořádně užitečné a cenné informace. Mluví-li však o duchu, zde budou říkat jen samé pošetilosti. Musíme tedy říci: ve svých oborech mají vyznavači těchto světových názorů pravdu.

Mohou také existovat lidé, kteří říkají: No, o tom, zda ve světě pravdy existuje jen hmota nebo jen duch, o tom nemohu vědět nic zvláštního. To vůbec nemůže být v možnostech lidského poznávání. Jen jedna věc je mi jasná: že je svět, který se rozprostírá kolem nás a zda jeho základ tvoří to, co chemikové, fyzikové, pokud jsou materialisty, nazývají „atomy hmoty“, to nevím. Ale uznávám svět, který se kolem mne rozprostírá, ten vidím, o tom mohu přemýšlet. Abych předpokládal, zdaje základem světa duch nebo ne, k tomu nemám žádný zvláštní podnět. Takové lidi je možné pro právě uvedené odlišení od jiného světového názoru nazvat „realisty“ a jejich světový názor realismem. Právě tak, jako je možné povědět nekonečně mnoho chytrých myšlenek ve prospěch materialismu nebo spiritualismu tak je možné uvést nejbystřejší důvody pro „realismus“,

který není ani spiritualismem ani materialismem, nýbrž tím, co jsem právě naznačil.

Avšak mohou být i lidé, kteří mluví asi takto: Kolem nás je hmota a svět hmotných jevů. Ale svět hmotných jevů nemá sám o sobě žádný smysl, nemá v pravdě smysl, není-li v něm založená snaha, jež usiluje vpřed, nemůže-li se z tohoto světa, který se kolem nás rozkládá, zrodit to, čím se může řídit lidská duše a co není obsažené ve světě, který je kolem nás. Podle názoru takových lidí musí být ve světovém procesu ideový prvek. Takoví lidé uznávají, že reálné světové procesy mají své oprávnění. Nejsou realisté, přestože uznávají právo na reálný život, ale mají názor: „reálný život musí mít v sobě tendenci k ideálnímu stavu. Zde teprve má svůj smysl. Jednou v návalu takové nálady prohlásil Fichte: „Celý svět, jež se kolem nás rozprostírá, je očividným materiálem pro plnění povinností“. Zástupce takového světového názoru, pro který je vše jen prostředkem pro ideje, které prostupují světové dění, je možné nazvat „idealisty“ a jejich světový názor idealismem. Krásné a velké věci byly vyslovené pro tento idealismus. A v oblasti, kterou jsem právě definoval, kde jde o to, aby se ukázalo, jak by byl bezúčelný svět, pokud by ideje byly jen výtvořem lidské fantazie a kdyby neměly svůj základ ve světovém dění. V této oblasti má idealismus své plné oprávnění. Avšak tímto idealismem není možné vysvětlit například vnější skutečnost. Je tedy třeba rozeznávat od ostatních světových názorů onen světový názor, který můžeme nazvat „idealismem“.

Materialismus

Idealismus

Realismus

Spiritualismus

Máme tedy zde nyní již čtyři vedle sebe oprávněné světové názory, z nichž každý má svůj význam ve své zvláštní oblasti. Mezi materialismem a idealismem je určitý přechod. Naprosto hrubý materialismus -jež můžeme pozorovat zvláště dobře v naší době, ačkoli je dnes již na ústupu - bude spočívat v tom, že se až do krajnosti rozvine Kantovo rčení (i když Kant to sám nikdy nedělal), že v jednotlivých vědách je jen tolik skutečné vědy, kolik je v nich matematiky. To znamená, že z materialisty se člověk může stát strojem na výpočty vesmíru, tím že neuznává nic jiného, než svět, který je vyplněný atomy hmoty: ty se sráží, víří a proplétají a potom se vypočítá, jak se atomy hemží a víří. Vyjdou velmi krásné výsledky, což může dosvědčit, že tento světový názor má své plné oprávnění. Tak například určitou kmitovou frekvenci má modrá barva a jiná kmitová frekvence odpovídá červené barvě atd., celý svět ve světle tohoto světového názoru vypadá jako nějaký mechanický stroj, který se dá pěkně vypočítat. Ale je také možné, aby se z toho i člověk trochu zbláznil. Člověk si například může říci: Ale i kdybych měl před sebou sebesložitější stroj, pak z něj nemůže vzejít něco takového, co pocítujeme jako „modř“, „červen“ atd. Je-li tedy mozek jen složitým strojem, potom z něj přece nemůže vzejít to, co máme jako „duševní zážitky“. Ale potom je možné říci, jak to kdysi řekl Dubois Reymond: Bude-li chtít vykládat svět je matematicky, potom nebudeme moci vysvětlit ani ten nejjednodušší pocit. Ale nezůstaneme-li u vykládání na základě matematiky, budeme nevědečtí. Nejhrubší materialista by řekl: Ne, já už také nepočítám, protože to bych potom musil připustit pověru, že věřím tomu, že věci jsou uspořádané podle míry a čísla. A kdo se takto povznese nad tento hrubý materialismus, stává se matematickým mozkiem a připouští jako skutečné jen to, co se dá pomocí matematického vzorce vypočítat. Tak vzniká světový názor, který vlastně nepřipouští nic jiného než „matematické vzorce“. Můžeme jej nazvat matematicismem^

Ale někdo by se nyní mohl rozmyslet a když se takto stal matematistou a říci si: To přece nemůže být pověra, že modrá barva má tolik a tolik kmitů. Matematicky je tedy svět takto zařízen. Proč by tedy, jsou-li ve světě uskutečněné matematické ideje, nemohly být ve světě uskutečněné také jiné ideje? Takový člověk předpokládá, že ve světě jsou přece jenom ideje. Ale připouští jen takové ideje, které sám najde, tedy nepřipouští takové ideje, které by přijal intuicí nebo inspirací, ale jen ty, které může zevně vyčíst ze smyslově-reálných věcí. Takový člověk se stává „racionalistou“ a jeho světový názor je racionalismus. Pokud člověk připouští kromě „idejí“, jež nacházíme, ještě ideje, které jsou odvozené z morální a intelektuální oblasti, potom se takový člověk již stává „idealistou“. Tak vede cesta od hrubého materialismu přes matematismus a racionalismus k idealismu.

Ale idealismus je možné ještě dále stupňovat. V naší době je možné najít ještě lidi, kteří se pokoušejí vystupňovat idealismus. Nacházejí-li tito lidé ve světě ideje, potom si řeknou: „Nacházíme-li ideje musí být ve světě také druh bytostí, ve kterých mohou tyto ideje žít. Vždyť ideje nemohou jen tak beze všeho žít v nějaké vnější věci. A také nemohou jen tak viset ve vzduchu. V 19. století panovala víra, že „ideje“ vládou dějinám. Ale to byla jen nejasnost, vždyť ideje jako takové nemají sílu k působení. Proto není možné v dějinách hovořit o idejích. Pozná-li někdo, že ideje jsou vázané na nějakou bytost, která je může mít, zde už takový člověk není pouhý idealista, neboť postoupil až k předpokladu, že ideje jsou vázané na bytosti a tím se stává „psychistou“ a jeho světový názor je psychismus. Psychista, jenž může opět vynaložit velké množství důvtipu k hájení svého světového názoru, se dostává k tomuto světovému názoru jen díky jednostrannosti, které si může popřípadě také všimnout.

Materialismus

Mathematismus

Rationalismus

Idealismus

Realismus

Spiritualismus

Musím zde hned poznamenat: všechny světové názory nad vodorovnou čarou - mají přívržence - a ti jsou většinou tvrdohlavci, kteří si pro nějaké základní podmínky, jež v sobě mají, vezmou některý ze světových názorů a zůstanou při něm. Vše, co je pod touto vodorovnou čarou, má vyznavače, kteří jsou přístupnější skrze poznání, že jednotlivé světové názory pozorují věci vždy jen z určitého hlediska a proto je pro ně snadnější přecházet od jednoho k jiným světovým názorům.

Je-li někdo psychistou a uvědomí-li si, je-li člověkem poznávajícím, že se dívá na svět kontemplativně, dojde k tomu, že si řekne: musím ve světě předpokládat nějaký psychický prvek. Jestliže však je nejen poznávajícím člověkem, ale má-li stejně tak sympatii pro vše co je aktivní, pro volní živel v povaze člověka, zde si řekne: Nestačí jen, že jsou bytosti, které mohou mít myšlenky. Tyto bytosti musí mít také něco aktivního, musí mít také možnost konat. To však není možné myslet jinak, než že tyto bytosti jsou individuálními bytostmi. To znamená, že onen člověk postoupí od předpokladu oduševnění ve světě k předpokladu „ducha“ nebo duchů ve světě. Není si ještě zcela jistý, má-li předpokládat jednoho ducha nebo více duchových bytostí, avšak přece postoupí od psychismu k pneumatismu, k vědě o duchu. Stal-li se někdo skutečně pneumatistou, může se docela

dobře stát, že nahlédne, co jsem dnes říkal o „čísle“: že jde-li o čísla, je opravdu trochu povážlivé mluvit o Jednotě“. Potom dojde k tomu, že si řekne: to ale potom bude zmatenost, budeme-li mluvit o jednotném duchu, o jednotném „pneuma“. A tak pomalu přijde na to, že si bude moci udělat představu o různých duchových hierarchiích. Stane se tak v pravém smyslu slova „spiritualistou“, takže zde je přímý přechod od pneumatismu ke spiritualismu.

Materialismus

Mathematismus

Rationalismus

Idealismus

REALISMUS

Psychismus

Pneumatismus

Spiritualismus

To jsou vlastně světové názory, jež mají své oprávnění ve svých oblastech. Neboť jsou oblasti, pro které má psychismus své vysvětlení, jsou obory, které je možné vysvětlit pomocí pneumatismu. Chceme-li si ovšem poradit s vysvětlováním světa, potom musíme dojít ke spiritualismu, k předpokladu, že jsou duchové hierarchie. Potom není možné zůstat u pneumatismu, neboť setrvání u pneumatismu by v tomto příkladě znamenalo: Jsem-li spiritualistou, může se mi stát, že lidé řeknou: „K čemu ti je tolik duchů, proč zde užívat množného čísla? Je přece Všeduch!“ Ten kdo se nad věcí zamyslí, ví, že tato námitka je stejná, jako když někdo řekne: „Ty říkáš, že tam je dvě stě komárů. Já tam ale dvě stě komárů nevidím, já vidím jen jediný roj komárů.“ Právě

tak se staví zastánce pneumatismu proti zastánci spiritualismu. Spiritualista vidí svět naplněný duchy Hierarchií, zatímco pneumatista vidí jen jeden „roj“, vidí jen jednotného všeducha. Ale to způsobuje jen ta nepřesnost v nazírání.

Ale je zde ještě jiná možnost - že se někdo nedostane k působení duchovních bytostí po těch cestách, jimiž jsme se pokoušeli jít, ale že dospěje přece jen k předpokladu určitých základních duchovních bytostí. Takovým člověkem byl například Leibnitz, slavný německý filosof. Tento Leibnitz byl povýšený vůči předsudku, že by ve světě mohlo existovat pouze jen něco materiálního. Hledal reálné a toto reálné skutečně našel. Leibnitz totiž zastával názor, že je bytost, jež v sobě může vytvořit existenci, jako například lidská duše. Ale nečinil si o tom další pojmy. Řekl si pouze, že je taková bytost, jež v sobě může vytvořit existenci, jež ze sebe vytváří představy. Tím byla pro Leibnitze „monáda“. A řekl si: Musí být mnoho monád, a to monády nejrůznějších schopností. Mám-li zde zvon, je v něm mnoho monád - jako v roji komárů - ale monád, jež nedospějí ani k vědomí spánku, monád, jež jsou téměř nevědomé, jež však přece v sobě vyvíjejí temné představy. Jsou monády, jež jsou jakoby ve snách, a existují monády, které v sobě vyvíjejí probuzené představy, zkrátka existují monády nejrůznějších stupňů vědomí. Takový člověk se nedostane k tomu, aby si představil konkrétní jednotlivé duchové bytosti tak jako spiritualista. Ale činí si ve světě nárok na duchovno, které připouští jen jako neurčité. Nazývá je „monádou“, to jest vysvětluje to jen povahou představy, jako kdyby někdo řekl: „Duch, duchové, jsou ve světě, ale já je popíši jen tak, že řeknu: jsou to bytosti, které si mohou tvořit představy na různém stupni vědomí. 'Výjmu z nich abstraktní vlastnosti. Zde si vytvořím tento jednostranný světový názor, pro který je možné uvést jen tolik, kolik toho dokázal sdělit duchaplný Leibnitz. Tak si vytvořím „monádismus“. Monádismus je abstraktním spiritualismem.

Avšak jsou také lidé, kteří se nepozvednou až k monádě, kteří nechtějí připustit, že to, co existuje, jsou bytosti s různým stupněm představivosti, ale neuspokojí se jen s tím, že by připouštěli pouze to, co se rozprostírá ve vnějším světě. Podle nich je vše, co se rozprostírá ve vnější skutečnosti, všude ovládáno „silami“. Padá-li například kámen k zemi, řeknou: „v tom je síla tíže!“ Přitahuje-li magnet železnou pilinu, řeknou: to je magnetická síla! Nespokojí se tedy prostě s tím, že by řekli „to je magnet“, ale říkají: magnet předpokládá, že nadsmyslně, neviditelně je magnetická síla, která se všude šíří. Je možné vytvořit si takový světový názor, který všude hledá síly k tomu, co se ve světě děje, a lze jej nazvat „dynamismem“.

Materialismus

Mathematismus

Idealismus

Realismus

Psychismus

Dynamismus

Monadismus

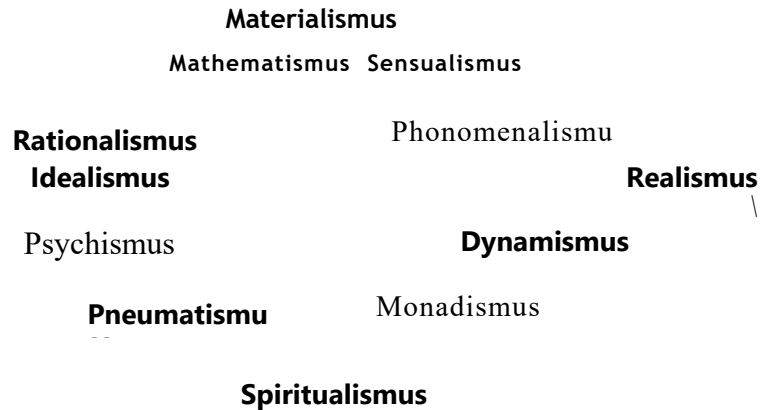
Spíritualismus

A říká-li se: „Ne, věřit v síly, to je pověra“, potom zde máte takový příklad někoho, kdo obšírně vykládá, že věřit v síly je pověra, u Fritze Mauthnera v „Kritice řeči“. V tomto případě se zastavíme u toho, co se reálně rozprostírá kolem nás. Touto cestou tedy dojdeme od spíritualismu přes monádismus a dynamismus opět k realismu.

Ale je možné učinit ještě něco jiného. Můžeme říci: Zajisté, držím se světa, který mne obklopuje. Ale netvrdím, že bych měl právo říci, že tento svět je skutečný. Dovedu o něm pouze říci, že se mi „jeví“. A vůbec nejsem oprávněný, abych řekl: „Tento svět se mi jeví.“ Nemám právo, abych o něm řekl více. To je tedy ten rozdíl. Je možné říci o světě, který se rozprostírá kolem nás „to je skutečný svět, reálný svět“, ale je možné také říci: „o jiném světě nemohu hovořit, ale je mi jasné, že se mi „jeví“. Nehovořím o tom, že svět barev a tónů, který vystupuje přece jen tím, že se v mém oku odehrávají určité procesy, jež se mi ukazují jako „barvy“, že v mém uchu se odehrávají procesy, jež se mi ukazují jako „tóny“ atd., že tento svět je „pravý“. Je pro mne světem „fenoménů“. Fenomenalismus je světovým názorem o který by se jednalo v tomto případě.

Ale můžeme jít ještě dále a říci: Máme sice kolem sebe svět jevů, fenoménů. Ale vše, o čem se domníváme, že v těchto jevech máme, tak že jsme to tam sami přimyslili, to jsme si právě k těm jevům přimyslili! Oprávněné je jen to, co nám praví smysly. Všimněte si do světový názor je možné nazvat „sensualismem“ Přejdeme-li nyní k tomu, abychom řekli: „No, myslíte si, že to říkají smysly a můžete si pro to uvést sebe smysluplnější důvody,“ já zastávám stanovisko: existuje jen to, co vypadá jako to, co povídají smysly, tomu dávám platnost jako hmotě - materii - třeba jako atomista, který říká: „předpokládám, že existují jen atomy, i když jsou sebemenší, mají vlastnosti, které známe ve fyzickém světě.“ Zde jsme znovu „materialisty“. Dostali jsme se jinou cestou opět k materialismu.

Co jsem vám zde napsal a charakterizoval jako světové názory, to existuje a je možné to hájit. A je možné pro každý jednotlivý světový názor přednést nejbystřejší argumenty. Je možné se postavit na stanovisko každého z těchto světových názoru a nejbystřejšími argumenty popírat ostatní světové názory.

Ale je možné také mezi těmito světovými názory vymyslet ještě jiné. Ty se však od zde uvedených odlišují pouze co do stupně a dají se uvést zpět na hlavní typy. Chceme-li poznat tkanivo světa, musíme vědět, že se jej naučíme poznávat pomocí těchto dvanácti vstupních bran. Není jen jediný světový názor, který se dá hájit, je jich dvanáct. A musíme připustit: právě tolik dobrých důvodů jako projeden světový názor je možné uvést pro každý z těchto dvanácti světových názorů. Svět není možné pozorovat z jednostranného hlediska jediného světového názoru, jediné myšlenky. Nýbrž svět se odhaluje jen tomu, kdo ví, že musí jít kolem něho, stejně jako Slunce prochází dvanácti souhvězdími, vezmeme-li jako základ Kopemíkův světový názor, aby ozařovalo Zemi ze dvanácti různých bodů. Právě

tak se nesmíme stavět na jediné stanovisko - stanovisko „idealismu, sensualismu, fenomenalismu“ nebo nějakého jiného světového názoru, který může mít takové jméno: ale musíme být schopni obcházet kolem světa a vžívat se do všech dvanácti různých hledisek, ze kterých je možné svět pozorovat. Myslitelsky je všech dvanáct hledisek plně oprávněných a rovnocenných. Pro toho, kdo umí proniknout do podstaty myšlení, neexistuje jen jediný světový názor, ale dvanáct stejně oprávněných světových názorů jež jsou rovnocenné do té míry, že je možné pro každý z nich uvést stejně dobré myšlenkové zdůvodnění. Z hlediska jež jsme nyní získali budeme ještě mluvit dále, abychom se od myslitelského pozorování člověka posunuli k pozorování kosmického aspektu.